

MOARTEA ȘI NEMURIREA SATULUI VĂZUTE DINSPRE METAFIZICA TEOLOGICĂ VULCĂNESCIANĂ

DRD. PAUL ANDREI MUCICHESCU*

Abstract: This paper comprises a modest attempt to follow the incentives given by Mircea Vulcănescu to the Romanian scientific community, which he invited to organize the ideas he exposed in his treatise-outline about the „Romanian Dimension of Existence”. This will be undertaken in a brief manner, with the purpose of adding an analysis of the traditional village’s death, seen as an empirical life-form, and of its immortality, seen as a spiritual Life-form.

Keywords: ontology, Romanian, unity, order, death

INTRODUCERE

Acest scurt studiu are două părți. Prima expune observații relativ pesimiste legate de mediul rural, și câteva reflecții ale unora precum Eminescu, Blaga și Virgil Gheorghiu. A doua relansează propunerea lui Mircea Vulcănescu de a analiza și a trăi metafizica intrinsecă spiritului român.

În primul volum din *Dogmatica* sa, părintele Stăniloae afirmă că „[...] viața omească încheiată definitiv prin moarte [este ceva ce] lovește de nonsens, și deci de non-valoare toată raționalitatea existentă în lume și însăși lumea”¹.

În această perspectivă, o întrebare este din ce în ce mai presantă: Există vreun fel în care o formă de viață precum satul tradițional poate fi înțeles ca scop în sine, sau este el un proces inconștient al naturii? Întrebarea se pune în primul rând deoarece același părinte român al dogmaticii ortodoxe atenționează că trebuie...

„[...] să vedem scopul ființei noastre proiectat dincolo de viața noastră terestră, trecătoare, căci dacă moartea ar încheia definitiv existența noastră, noi nu am mai fi un scop în sine, ci un mijloc într-un proces inconștient al naturii.”²

„În sistemul de referințe al naturii, toate sfârșesc în moarte, ca să apară altele.”³
Există posibilitatea de a susține că, spre deosebire de o piatră sau de un câine, satul

* Doctorand la Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității „1 decembrie 1918” din Alba-Iulia, email:mucichescu@posteo.de.

¹ Dumitru STĂNILOAE, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. I, col. *Biblioteca teologică*, Ediția a 2-a, Ed. IBMBOR, București, 1996, p. 18; cf. p. 268.

² Dumitru STĂNILOAE, *Teologia dogmatică ortodoxă*, p. 15.

³ Dumitru STĂNILOAE, *Teologia dogmatică ortodoxă*, p. 109.

este „în lume”, dar nu și „din lume” (In 17)? Stăniloae adăugă indicațiilor citate mai sus precizarea că „omul e deschis unor sensuri superioare lumii și, prin el, și lumea.”⁴ Hristos a redeschis plenar vocația omului de a recapitula lumea, și a desăvârșit-o prin exemplul său dumnezeiesc. În acest sens,

„eternitatea lui Dumnezeu poate fi concepută ca prezentă în timpul nostru prin oferta iubirii Sale, care provoacă și ajută răspunsul nostru.”⁵ „Dar aceasta înseamnă că, în necesitatea de a răspunde, și noi țărîm, nu numai temporalitatea noastră, ci și eternitatea”⁶.

„Noi n-avem propriu-zis un prezent, pentru ca n-avem în noi o viață desvârșită, infinită. Numai Dumnezeu, existența plenară este un prezent etern. Și numai în El noi ne putem odihni.”⁷

Analiză de față va avea trei premise. În primul rând, ea pleacă de la înțelegerea răspunsului personal și colectiv la oferta iubirii lui Dumnezeu și la vestea biruirii morții prin Hristos ca rugăciune. Rugăciunea este cea mai înaltă formă a artei, iar cea mai complexă rugăciune este viața personală. Analiza de față pleacă în al doilea rând de la înțelegerea satului ca viață personală colectivă. Satul român tradițional a fost nu doar un mediu al comuniunii, ci o formă de viață pământească a ființei umane. În sfârșit, a treia premisă a prezentei analize este că „satul” este încă și astăzi cea mai bună denumire pentru ceea ce Vulcănescu numea „structura simbolurilor expresive cu circulație generală în poporul român”⁸, iar Blaga „puteri anonime” și „determinante stilistice”⁹. Este vorba de postularea unei tendințe a spiritului român, de care un vlăstar al său poate scăpa doar cu prețul artificialității. (Într-o convorbire, părintele Stăniloae atenționează: „Cioran nu-și pune nici o problemă, deși e lăudat – văd – foarte mult; la el totul e nimic, totul e de disprețuit, nici măcar nu-și pune problema lui «este»: ce-i aceasta «este»?...”¹⁰.)

Concluzia vizată este cea că sus-amintitele adevăruri dogmatice despre ființă, existență sunt trăite în ceea ce poate fi numit *satul sinelui românesc*, că satul este trăirea lor, că această ontologie esențială o mărturisește însuși „faptul limbajului”¹¹ nostru și că de acum această mărturisire va depinde de o hotărâre a noastră colectivă.

⁴ Dumitru STĂNILOAE, *Teologia dogmatică ortodoxă*, p. 109.

⁵ Dumitru STĂNILOAE, *Teologia dogmatică ortodoxă*, p. 128.

⁶ Dumitru STĂNILOAE, *Teologia dogmatică ortodoxă*, p. 130.

⁷ Dumitru STĂNILOAE, *Teologia dogmatică ortodoxă*, p. 132.

⁸ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea românească a existenței [1943]”, în: *Dialog despre Identitatea românească*, col. *Dreptul la memorie în lectura lui Iordan Chimeț* 3, Dacia, Cluj-Napoca, 1992, p. 285.

⁹ Lucian BLAGA, „Elogiul satului românesc [1937]”, în: col. *Dreptul la memorie* 4 (1993), p. 128.

¹⁰ Răzvan CODRESCU, „O convorbire cu părintele Stăniloae”, <<https://razvan-codrescu.blogspot.com/2017/06/o-convorbire-cu-parintele-staniloae.html>>, 06.11.2019.

¹¹ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 290.

1. SATUL - CHIPUL FIECĂRUI ROMÂN

Oare se mai poate susține astăzi optimismul lui Blaga sau Vulcănescu¹² în privința mediului rural? Mai poate fi gândită posibilitatea coexistenței sale cu urbanul în fața stării de fapt, chiar și dacă ar fi nu doar să se înțeleagă absurdul credinței marxiste într-o evoluție fatală, unilineară înspre urban¹³, ci chiar să se accepte probabilitatea ideii blagiene a unei „alimentări” spirituale a culturii urbane din cea rurală¹⁴? Desigur că nu.

Să fi venit, deci, timpul ca teologia ortodoxă să „depășească” „nativul” acelei religiozități proromânești, despre care s-a afirmat că de-a dreptul invita Evanghelia în inima ei? Să fi sosit momentul unui revizionism corespunzător printr-o „critică” aventurată în istoria religiilor care să declare satul „eretic”, „dualist”, printr-o selectare de „dovezi”, unită cu o necritică suprimare a exigenței reconstituirii gândirii simbolice? A venit timpul să ne simțim lezați de cortegiul unuia din ultimii ciobani români trecuți la Domnul, în care vedem oi înștruțate cu bancnote (simbolizând valoarea, „sfințenia” lor), și în care bocitoarele îl plâng așa cum știi ele (și nu ca Însuși Mântuitorul, cf. In 11,35)? Oare primejdia de azi o aduce confuzia spiritualității Tainelor Bisericii cu cea auxiliară și receptivă a culturii populare încreștinate, sau predilecția clerului pentru inovații liturgice și pentru tolerarea unor subtile idolatrii, de la îngenuncherea la ieșirea cu darurile la raportări magice față de sfintele moaște (cf. cf. Iuda 1,9; Dt 34,6)? Acum, cât timp nume precum cel a părintelui academician Simeon Florea Marian par încă necunoscute în mediul teologic, să fi bătut ceasul bucuriei că, odată cu satul a dispărut măcar și odiosul său „păgânism”? Cât de departe par astfel de gânduri de „duhul înțelepciunii și al înțelegerii, duhul sfatului și al tăriei, duhul cunoștinței și al buneicredințe” (Is 11,2), și ce aproape par ele de neoprotestantism și antiromânism. Oare argumentele celor precum Stăniloae și Eliade au un termen de expirare, după care pot fi ignorate?¹⁵

¹² Conform lui Vulcănescu, „satul e mai adaptat să reziste la dezorganizarea raporturilor dintre oameni”. (Mircea VULCĂNESCU, „Puțină sociologie”, în: col. *Dreptul la memorie* 4, Dacia, Cluj-Napoca, 1993, p. 158). Astfel, satul ar fi locul grijii de obraz și de suflet (Ibid., p. 151), loc opus orașului devenit un „Leviatan fără cârmă, fără țel și fără zare” (Ibid., p. 152).

¹³ Mircea VULCĂNESCU, „Puțină sociologie”, p. 154. Această coexistență ar fi posibilă, deoarece devenirea socială este un „proces concret care se petrece în fiecare societate într-o formă specială” (Mircea VULCĂNESCU, „Puțină sociologie”, p. 157), determinată de planul fizico-geografic, biologic și sufletesc.

¹⁴ Conform viziunii psihanalitice a lui Blaga, această coexistență ar fi necesară fiindcă rurala „preistoric[e] reprezintă o substanță din care se alimentează neîncetat istoria” (Lucian BLAGA, „Permanența preistoriei [1943]”, în: *Dreptul la Memorie*, vol. 4, Dacia, Cluj-Napoca, 1993, p. 147). Satul este „reprezentantul preistoriei” (Lucian BLAGA, „Permanența preistoriei [1943]”, p. 146), iar „preistoria se refugiază din orizontul spectaculos al oamenilor în subconștientul lor” (Lucian BLAGA, „Permanența preistoriei [1943]”, p. 148), cauzând defulări (e.g. inclusiv romantismul), care sunt cu atât mai violente, cu cât „preistoria” este mai refulată.

¹⁵ Aceste reflecții provocate de o conferință teologică din noiembrie 2019, împreună cu altele despre prezența naturală a arhetipurilor creștine în fărâmele de cultură tradițională vor apărea elaborate

Pe de altă parte, ceea ce pare să dovedească neverosimilul faptului că satul și țara sa s-au imprimat în fața omului – cum sugera Stăniloae¹⁶ – este evidența empirică.

Un astfel de fapt pare greu de crezut, judecând după fața noastră recentă, care se imprimă în țară – cea a dezertorilor, a nefraților cu codrul (pângăritori și exploatare de voie sau de nevoie), a celor ce n-am reușit să păstrăm vie cunoașterea tainică a rostului obiceiurilor noastre țărănești, întemeiat dincolo de aparența superstiției, fața celor ce ne-am lăsat doina răpită deja de comunism și inimile stigmatizate de sechelele sale și am devenit incapabili de a urma chemarea înspre unirea cu aproapele nostru, necesară inclusiv supraviețuirii economice. Iresponsabilitatea, ura și invidia au acoperit cu vițele și spinii lor calea iubirii, iar față de tot ce ținea de simțirea sensului facerii mâinilor lui Dumnezeu care ne înconjură, de cinstirea moșilor-strămoșilor, de vederea frumuseții și de conștiința necesității mulțumirii și înduplecării rituale, față de tot ceea ce conta pentru viața satului, inimile ni s-au împietrit. Viața satului de acum a ieșit din sânul familiei formelor Liturghiei cosmice. Înșelată de un fals „mai bine” și păzită de „bande numite partide politice”¹⁷ ea și-a început exilul și pribegia morții, iar țaranii și-au început dispariția și țara colonizarea. Istoria se repetă, dar dacă ultima dată fenomenul acesta a adus cu el „sfinții ocnași” și ne-a dăruit creștinismul¹⁸, de data asta pare că vrea să-l distrugă.

„Dacă grăuntele de grâu, când cade în pământ, nu va muri, rămâne singur; iar dacă va muri, aduce multă roadă” (In 12, 24) – satul tradițional trebuie să-și primească moartea, pe care nu o poate evita, ci doar amâna. Vorba părintelui Stăniloae, „dacă vrem să rămânem în ceea ce suntem, suntem morți, suntem într-o viață care se epuizează într-o clipă”¹⁹.

Când moartea este aproape, urechile aud „glasul pământului” – al lui Rebreanu – dar nu-l înțeleg, ochii se uită, dar nu-l văd, munca pământului încetează, țara se vinde pentru pâine și mizeria naște răutate și neomenie. Trecerea prin moarte cere maxima apropiere de deznădejde, ținerea minții în iad, cum spunea un sfânt bine-cunoscut. Iar „nemuritorii obișnuiau să prefere întotdeauna sclaviei moartea”, cum amintea Virgil Gheorghiu²⁰.

Unii din fii risipitori își vor întoarce fața de la acel glas în stare să le rupă inimile. Unii din ei însă și-o vor întoarce nu fiind orbiți și asurziți de agenții răului, ci fiindcă mai vârtos aud și de departe văd albind „cer nou și pământ nou”. Dacă vor rătăci prin lume și vor goni prin ani, dacă vor căuta să moară străini și nevrednici, dacă își vor

ziaristic în *Revista Renașterea*.

¹⁶ Dumitru STĂNILOAE, *Reflecții despre spiritualitatea poporului român*, col. *Opere complete* 9, Basilica, București, 2018, p. 25. (A se vedea întreg capitolul „Înrădăcinarea în spațiul propriu”, pp. 17-32).

¹⁷ Constantin Virgil GHEORGHIU, *Tatăl meu, preotul, care s-a urcat la cer: amintiri dintr-o copilărie teologică*, trad. Maria Cornelia Ică, Deisis, Sibiu, 2008, p. 135.

¹⁸ „Nemuritorii au fost botezați de cei mai buni preoți ai Bisericii. Căci Roma nu trimitea la ocnă nici pe cei călduți, nici pe cei mediocrii.” (Constantin Virgil GHEORGHIU, *Tatăl meu, preotul*, p. 31.)

¹⁹ Constantin Virgil GHEORGHIU, *Tatăl meu, preotul*, p. 132.

²⁰ Constantin Virgil GHEORGHIU, *Tatăl meu, preotul*, p. 30.

binecuvânta asupritorii și călăii și poate chiar vor izbuti să nu se mai cunoască pe ei înșiși, o vor face ca, vădindu-și nimicul, să mărturisească Infinitul Celui Care din nimic face suflet, al Celui Care umple lumea de fericire și îndumnezeiește inima prin puterea bunătății; o vor face doar ca să-și vădească infinita lipsă față de Cel Care este „moartea morții și învierea vieții”, Cel Care se face în noi Izvor de mântuire, țâșnind spre Viața Veșnică. Atunci ei se vor dezbrăca de fals cu prețul jupuirii lor de vii și al cununii cu moartea, iar Părintele Își va fi deschis Poarta brațelor Sale în întâmpinarea lor. Însuși timpul este fals, și-L vor ruga pe Dumnezeu să le dezbrace de timp ofranda pe care I-o închină. Atunci Hristos, în marea Sa Bunătate, va primi jertfa adusă Tatălui și va da fiecăruia din cei ce vor fi păzit faptele Sale până la capăt, „un nume nou, pe care nimeni nu-l știe” (Ap 2,17) – partea lor de Adevăr. Dincolo de timp, toată valoarea care a strălucit cândva într-o identitate datorită conlucrării cu Dumnezeu, *este* în acele nume.

Pe lângă acele nume, satul din lume poate fi înțeles ca o metaforă, stângace dar onestă, iar satul transpus în duh și adevăr – ca o sumă de expresii, de gânduri și de sentimente, ca un dialect spiritual delicat și blând, generos și cald, curat și cuviincios, care va aminti „adâncimile luminoase” ale celor ce au zis „și lumii lumină”²¹, ale celor în a căror grădină „în straturi luminoase basmele copile cresc”, păstrând „sâmburul lumii, tot ce-i drept, frumos și bun” (*Memento mori*).

Clerul va spune poate că moartea satului nu afectează Viața Bisericii, ea rămânând inima menită oricărei societăți. Dar ceea ce confirmă astăzi că extincția satului nu este nici fenomen natural, nici nu ține de „natura” culturii, este faptul că moștenitoarea satului – cultura română înaltă – se clatină. O explicație a celor două prin analogia unei filiații este inaptă²², însă legăturile lor ființiale sunt flagrante. La sfârșitul aceluia regim politic care la instalarea sa urmărea moartea satului ca țintă ideologică, pe când acest deziderat era deja aproape atins, pretinsa salvare apărută în spațiul culturii urbane se numea „dialog social” și miza îi era antiromânismul ca virtute intelectuală, făcând loc colonizării. Vorba lui Platon: „După cum o sămânță străină, semănată în alt pământ, degenerază și se pierde, tot astfel și neamul acesta nu-și stăpânește acum propria-i putere, ci decade, luând deprinderi străine.” (Πολιτεία 497b)

Desigur, moartea satului nu poate avea efecte directe asupra Vieții celei dumnezeiești a Bisericii. Dar dacă tot noi, cei care am descoperit cu ajutor ideologic că tradiția nu are rost și am renunțat, de pildă, la binecuvântarea holdelor de Rusalii, oare pentru cât timp vom mai ști să credem ceea ce *rost*-im când cerem ca Voia Domnului să

²¹ Răzvan CODRESCU, „O convorbire cu părintele Stăniloae”, <<https://razvan-codrescu.blogspot.com/2017/06/o-convorbire-cu-parintele-staniloae.html>>, 06.11.2019.

²² Relația dintre cultura clasică și sat se poate înțelege mai curând în analogie cu cea dintre *Homo sapiens sapiens* și rudele sale parțial contemporane, ca *Homo sapiens neanderthalensis* sau *Homo sapiens denisova*. Apariția celor asemănată în această analogie este întocmai la fel de enigmatică. Lucian Blaga a dat o explicație cu siguranță mai bună decât această analogie, deși presupune acceptarea unor concepte introduse de el: „Nu cultura minoră dă naștere culturii majore, ci ambele sunt produse de una și aceeași matrice stilistică” (Lucian BLAGA, „Elogiul satului românesc [1937]”, p. 139).

fie „precum în cer, așa și pe pământ”, sau că darurile muncii noastre sunt prefăcute în „Însuși preacurat Trupul” Hristosului lui Dumnezeu și în „Însuși scump Sângele” Său?

Dar să ne iertăm și să nu ne judecăm după față, ci să judecăm judecata dreaptă (In 7,24), judecata care ia în seamă, față de toată făptura care poartă Chipul lui Dumnezeu, mai presus de orice, *pocăința*. Față de o astfel de ființă, judecata dreaptă ține cont în mod fundamental de faptul că planul adevărat al existenței îi este cel al posibilităților și al hotărârilor, dar și că, așa cum atenționa Vulcănescu, „portretul moral al națiunilor, felul în care răsfrâng, fiecare, [C]hipul lui Dumnezeu, nu este pasibil de aceleași aprecieri morale ca indivizii”²³.

Dacă satul tradițional s-a apropiat vreodată de sensuri superioare lumii, atunci *fața lui adevărată* – mintea sa, capabilă de meta-*noia* – rămâne vie în noi, dincolo de hotarul vieții finite. După ce lămurește cititorul de ce se poate vorbi îndreptățit de „subiecte” gânditoare colective sau inter-subiective²⁴, în „Dimensiunea românească a existenței”, Mircea Vulcănescu observă că adevărata față a unui popor este cum o lasă Dumnezeu²⁵ – așa cum spunea și vorba poporului.

Această „lăsare” este o taină. *Subiectul* este o taină, și aceasta demască faptul că orice abordare „demitizantă” a sa este o violare. Analiza prezentă consideră că „fața” subiectului nostru colectiv a fost oglindită în voūç-ul său, în mintea sa sufltească, pe când acest subiect se numea „sat”, și că și acum avem același voūç, în care trebuie să ne adunăm când stăm în fața lui Dumnezeu. Mai mult, doar având acest voūç „noi” putem fi – respectiv putem aparține unui „noi” care este – în mintea lui Hristos. „Nu te ascunde de cel de un neam cu tine” (Is 58,7): Așa cum am arătat altcândva, etnicul este o treaptă necesară spre adevărata îmbrățișare a omenirii întregi, îmbrățișare a cărei împlinire începe în Biserică, dar de a cărei actualizare maximă sunt în stare doar sfinții. Asumarea etnicului este o treaptă spre voūç-ul și inima omenirii, care sunt în mintea lui Hristos. În afara Duhului Sfânt nimeni nu-l cunoaște pe Domnul, dar cei sunt cu adevărat ai Bisericii au mintea lui Hristos („ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν”, 1 Co 2,16). Dumnezeu îmi cunoaște fața, dar și fața tuturor fraților mei, în care mă văd – și a celor mai apropiați, și a celor mai depărtați. În Biserică, hotarele etnicului sunt înlocuite apoi de cele ale sfințeniei. Dar diferența „limbilor” noastre, ca și cea a trăsăturilor noastre, nu este doar pedeapsă (nimic din ce face Dumnezeu nu poate fi asta), ci este și binecuvântare. Cât de monotona ar fi mărirea lui Dumnezeu printr-un singur mod de a gândi și trăi, cât de diferită de oglindirea prea-plinului infinitului Său! La adevărata unitate se poate ajunge doar prin adevărata multiplicitate.

Oare cultura românească înaltă nu poartă aceeași „față” cu satul? Eminescu era fascinat de „prezența unui element divin în om, [...] reprezentat de mens”, de voūç-ul

²³ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 290.

²⁴ Astfel, faptul că se vorbește despre „școli de gândire” arată, de pildă, că în istoria civilizației europene poziții filosofice majore au fost mereu identificate cu suportul lor inter-subiectiv. (Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, pp. 284-285).

²⁵ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 286.

care „constituie adevăratul principiu spiritual și, de aceea, omenesc”²⁶, marca filiației dumnezeiești a persoanei umane și condiția oglinzirii totului creației²⁷. Eminescu a fost „culmea intelectuală și poetică și spirituală a limbii române”²⁸ pe care ceilalți „l-au respirat”, spunea Nichita Stănescu, care îl mărturisea pe acesta ca fondatorul limbii literare. Locul poetului-maestru Eminescu este „în sâmburele” limbii române, adăuga tot el²⁹. Acest sâmbure este unul „de lumină”, desprins din adâncul luminos, cum mărturisesc voci de la Stăniloae la Rosa Del Conte, iar cosmogonia intitulată „Luceafărul” exprimă, după Steinhardt, „formidabila intuire a deplinei armonii dintre basm și gândire”, întemeiată ontologic³⁰, care unește lumea aceasta și lumea de dincolo, în ceea ce Petru Creția a numit „lumea însăși a poeziei” și „cântec în sine”³¹. Această intuiție este o oglindă a Realității ultime, și nostalgia romantică după „începuturi” este o invocație a aceleia, invocație soră cu ființa satului, cum arăta și Eliade³². Ambele tânjesc la starea de dinaintea căderii, tânjesc prin toate actele lor la devenirea enstatică unde persoana umană viază fără aparențele individuației³³. Ambele tânjesc la timpul transcendental.

Satul cu vatra și limba sa captează polisemia eminesciană chiar și acolo unde poetul „codrului” îl folosește doar ca impuls sau ca mijloc de exprimare, și devine uneori chiar un impediment în încercări de îndepărtare sincretică³⁴. Accesul nostru la universal pare să fie purerea românesc, iar în aceste condiții, „Eminescu poate fi comparat cu iarba. Când este, nimic mai firesc că este. Când nu este, nimic mai dureros.”³⁵ Să fie deci universalul nostru obligatoriu un universal românesc? „Cosmocentrismul”³⁶ nostru preponderent, și articularea sa specifică răspund că da.

Creștinul satului tradițional realizează mai ușor – fie implicit, fie explicit – că în Biserica de lângă cimitirul cel sădit cu pomi, trandafiri, crizanteme, mentă și busu-

²⁶ ROSA DEL CONTE, „Sămânță de lumină”, în: *Dacoromania. Jahrbuch für östliche Latinität*, 8 (1991), p. 114.

²⁷ ROSA DEL CONTE, *Eminescu sau despre Absolut*, Dacia, Cluj, 2003, pp. 118, 125 etc.

²⁸ Nichita Stănescu, într-un dialog din 1983 cu Victor Crăciun, apud: Dana MISCHIE, „Nichita Stănescu îl omagia adesea pe poetul nepereche. «De Eminescu ți se poate face dor și foame»”, în: *Adevărul*, 15 ianuarie 2018, online, <https://adevarul.ro/cultura/carti/nichita-stanescu-omagia-adesea-poetul-nepereche-de-eminescu-dor-foame-1_5a5c91f3df52022f75863fa8/index.html>, 31.10.2019.

²⁹ A se vedea poezia lui Stănescu intitulată „Către Eminescu”.

³⁰ NICOLAE STEINHARDT, „Cele două țărâmurii”, în: *Dacoromania. Jahrbuch für östliche Latinität*, 8 (1991), p. 239.

³¹ PETRU CREȚIA, „Viața lăuntrică a manuscriselor”, în: *Dacoromania. Jahrbuch für östliche Latinität*, 8 (1991), p. 242.

³² MIRCEA ELIADE, „Insula lui Euthanasius”, în: *Drumul spre centru*, Editura Univers, București, 1991, p. 158.

³³ Cf. MIRCEA ELIADE, „Insula lui Euthanasius”, p. 159.

³⁴ Cf. MIRCEA VULCĂNESCU, ‘Dimensiunea...’, pp. 300-301.

³⁵ Nichita Stănescu, „Iarbă în nașterea ei”, publicată în volumul „Amintiri din prezent”, citat în: Dana MISCHIE, „Nichita Stănescu...”, 2018.

³⁶ Cf. LUCIAN BLAGA, „Permanența preistoriei [1943]”, p. 146.

ioc, vii și morții țin Liturghia împreună³⁷. El realizează mai ușor că în ea este martor unui eveniment unic, nu repetitiv, că a pășit „în timpul dintru început, în timpul lui Dumnezeu, în veșnicie”³⁸, în locul în care pământul se unește cu cerul – așa cum arată, de pildă, tămâierea icoanelor și a credincioșilor împreună³⁹; că trăiește în cerul reconstituit pe pământ⁴⁰; că nu la naștere a fost creat, ci odată cu întâiul om; că viața aceluia este viața sa și că și lui, și aceluia porunca dată este cea „de a se face Dumnezeu”⁴¹. El realizează mai ușor că Iov face parte din familia sa și că împreună pot birui foamea și mizeria⁴² și că permanent i se alătură îngerul personal (că „pe-a cerului nemargini el are o blândă stea”, cum spune poetul⁴³), apoi îngerul casei, îngerul satului și îngerul neamului⁴⁴. El realizează, deci, că în lume este theophoros, cal al Domnului⁴⁵ și înțelege responsabilitatea acestui lucru, pe care doar Dumnezeu îl poate ajuta să o poarte. El simte acest ajutor ca fiind călăuza spre buna-măsură și spre armonie, și înțelege perfect că „toată făptura împreună suspină și împreună are dureri până acum” (Rm 8,22).

2. METAFIZICA SATULUI

Eliade a fost poate cel mai riguros descoperitor al acelor articulații ale minții și sufletului denumite „simboluri”, „arhetipuri”. Ele se regăsesc atât în ceea ce Enescu desemna „elementul pur popular anonim”⁴⁶, cât și – *nolens volens* – în marea cultură. Prin ele, dincolo de toate, este ținută în viață acea tânjire proprie atât satului cât și romantismului. Ele „intervin în opera unui scriitor chiar fără voia lui [...] și o organizează cu o coerență [...] proprie, cu o «logică» absconsă; chiar, mai ales, dacă acesta nu-și dă seama de sensul și valențele simbolului prezent în creația sa artistică”⁴⁷. Mircea Vulcănescu propune studiul arhitectonicii în care sunt integrate „simbolurile expresive”⁴⁸. Fiindcă integrarea lor este una etnică în această lume, el schițează modulațiile lor naționale, specificitatea lor românească în calitate de canale de acces la transcen-

³⁷ Cf. Constantin Virgil GHEORGHIU, *Tatăl meu...*, p. 81; cf. Lucian BLAGA, „Elogiul satului... [1937]”, pp. 129-30.

³⁸ Constantin Virgil GHEORGHIU, *Tatăl meu...*, p. 82.

³⁹ Constantin Virgil GHEORGHIU, *Tatăl meu...*, pp. 88-89.

⁴⁰ Constantin Virgil GHEORGHIU, *Tatăl meu...*, pp. 71, 89.

⁴¹ Constantin Virgil GHEORGHIU, *Tatăl meu...*, pp. 58, 64.

⁴² Constantin Virgil GHEORGHIU, *Tatăl meu...*, p. 109.

⁴³ A se vedea poemul lui Eminescu intitulat „Povestea magului călător în stele”, II, strofa 14.

⁴⁴ Constantin Virgil GHEORGHIU, *Tatăl meu...*, pp. 75, 85.

⁴⁵ Cf. Constantin Virgil GHEORGHIU, *Tatăl meu...*, p. 122.

⁴⁶ George Enescu, într-un interviu din 1914, dat lui Tiberiu Crudu, în: Cosmin ZAMFIRACHE, „Cum a scandalizat George Enescu România, acum 100 de ani: „Doina românească este o mixtură de ritmuri orientale, ungurești și rusești””, în: *Adevărul*, 03.11.2014, online, <https://adevarul.ro/locale/botosani/cum-scandalizat-george-enescu-romania-100-ani-noi-n-avem-muzica-nationala-1_5457befd0d133766a8804776/index.html>, 31.10.2019.

⁴⁷ Mircea ELIADE, „Insula lui Euthanasius”, p. 161.

⁴⁸ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 284.

dental și de apel la Realitatea ultimă. Vulcănescu invită să observăm cum acești „talenti” dăruieți de Dumnezeu – cu greutate fixă, să spunem, dar cu formă specifică – intervin în spiritul românesc „chiar și fără voia” sa.

Limba română nu trebuie privită ca o limită. Deși muzica se sustrage analizelor prin codificare, doar muzica putându-se dezvălui pe sine însuși, cele indicate mai sus sunt valabile și pentru compoziția lui Enescu, el însuși recunoscând că aceasta răsfrânge dorul românesc⁴⁹. Iar dorul românesc este întruchipat în primul rând de duioasa tânjire a doinei după definitiva mântuire a lumii, după *bine-rânduirea* ei. Dacă acest strigăt de plângere ar părea dat chiar de toate neamurile, nu de unul singur, aceasta este pentru că toți oamenii împărtășim același dor pe care ciobanii români l-au cântat până nu demult, și care se anunță a fi chiar și esența contribuției culturii române înalte.

Vulcănescu propune o altă analiză în loc de cea a influențelor istorice care au adus câte o „calitate structurală sufletului românesc”⁵⁰. El propune abordarea lucrurilor „din lăuntru”⁵¹, mai exact lămurirea condițiilor de posibilitate ale modului românesc de raportare la existență. Aceste condiții sunt vădite de varii trăsături ale românilor, de la insensibilitatea la nereușite și până la intuiția planului în care toată ființa există plener, într-un mod invulnerabil, (intuiție care întărea încrederea în Dumnezeu⁵²). Ele sunt vizibile în primul rând în peisajul patriei românilor: în limba română.

„Fie!” își pierde în limba română sensul imperativului latinesc, exprimând, dimpotrivă, o consimțire apropiată de cea din „Amin!” și dobândind, s-ar putea spune, prin aceasta, un caracter prin excelență marianic. În viața morală, o executare a unor imperative este înlocuită de o deplin-organică luare de poziție față de o lipsă de ordine în existență, sau față de o chemare⁵³. Reacția provine din conștiința rânduiei⁵⁴, a *ideei împărăției ca o comunitate de „rost și omenie”*⁵⁵.

Alte specificități manifestate rămân enigmatice la o primă constatare: Expresia „ba da” accentuează ce se afirmă, în mod paradoxal, în loc să nege, ca în alte limbi con-

⁴⁹ „Un străin care-mi este prieten, auzindu-mă odată executând o bucată a mea, mi-a spus: în această compoziție este parcă ceva ce nu se poate îndeplini. Dorul, îmi pare singura caracteristică originală a cântecelor românești” (George Enescu, într-un interviu din 1912, dat revistei „Flacăra”, în: Cosmin ZAMFIRACHE, „Cum a scandalizat George Enescu România, acum 100 de ani”, <https://adevarul.ro/locale/botosani/cum-scandalizat-george-enescu-romania-100-ani-noi-n-avem-muzica-nationala-1_5457befd0d133766a8804776/index.html>, 31.10.2019).

⁵⁰ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 290.

⁵¹ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 290.

⁵² Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 320.

⁵³ Astfel, în basm, o grădină sau o fântână „te cheamă” să o cureți. Cf. Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 318; a se vedea și subcapitolul „Nu există imperativ” (Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, pp. 317, seqq.).

⁵⁴ Cf. Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 320: „De aceia îl vom vedea făptuind, chiar în cele mai absurde circumstanțe și stăruind a făptui, chiar atunci când considerarea rațională a împrejurărilor faptei lui, l-ar îndreptăți poate să deznădăjduiască”.

⁵⁵ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 318, evidențiere: PM.

forme sintaxei logicii, iar prin dubla negație „ba nu”, altfel decât în ele, nu se obține o afirmație. „Ba” este o „împotrivire etică, ontologică”⁵⁶. Mai mult, negația poate fi introdusă chiar și prin „de” („deloc”, „defel”) etc., însă nici o negație și nici o imposibilitate nu pare să fie vreodată absolută pentru român⁵⁷. Precum se va vedea, „negația românească nu are caracter existențial, ci esențial”⁵⁸.

Alegerea între alternative „se cheamă pe românește «hotărâre»”⁵⁹, confirmând ideea mărginirii, a limitării logice necesare procesului decizional. Dacă activitatea românului survine – căci predilecția sa este speculația asupra posibilului⁶⁰, precum s-ar putea opina că dovedește și discuția politică în locul acționării concrete personale – atunci când survine ea nu îi este legată atât de rezultat („Fă binele și dă-l pe apă”⁶¹) cât de rit și de funcția rituală, „iar moralitatea e «rânduială»”⁶² adică buna-ordonare. Totul se petrece, totul este o „petrecere continuă, care umple timpul și care chiar îl depășește”⁶³, astfel încât... „[s]ub chipul brăzdat de cutele vecinicei liturghii a acțiunii sale rituale, românul va fi fost mai atent poate decât alții, la «ce ne învață crinii câmpului și păsările cerului»”⁶⁴

O perspectivă ontologică asupra observațiilor de acest tip arată că toate aceste specificități oferă importante indicii despre raportarea românească la problema existenței, care confirmă reflecțiile esențiale amintite în prima parte a analizei, legate de „tendințele spiritului”⁶⁵ românesc.

„Este? Sau nu este?” Corespondentul german al acestei întrebări – „Gibt es X? Oder gibt es X nicht?” – implică în mod obligatoriu indicarea unui ceva (X). Vulcănescu examinează existența modului românesc de a întreba și de a răspunde la această întrebare generică, pentru a ajunge la straturi de semnificație mai profunde. Întrebarea vizează acordul față de un conținut care poate rămâne subînțeles (fără necesitatea

⁵⁶ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 311.

⁵⁷ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, pp. 310-11. Cf. Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 309-10: „Chiar și atunci când spune că ceva nu e de loc, românul tot nu-i tăgăduiește ființa. Pentru că chiar acest «de loc» dovedește despre ce fel de «nu» este vorba. «A nu fi» nu are pentru român un înțeles absolut. *Toată ontologia e pentru el regională, și toată ființa, fel de a fi*” (Evidențiere: PM). Imposibilitatea arătată de orice contradicție nu e considerată una absolută: cf. subcapitolul „Nu există imposibilitate absolută” (Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, pp. 314-15).

⁵⁸ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 309.

⁵⁹ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 317.

⁶⁰ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 316; cf. Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 317: „[...] lucrurile sunt trăite sub aspectul de posibilități pentru gând, mai mult decât sub aspectul realităților de înfăptuit”; cf. subcapitolul „Nu există alternativă” (Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, pp. 316-17).

⁶¹ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 320. În aceeași ordine de idei, nereușita nu e nicio dată tragică – „ce nu e n’a putut fi aci, «dar va fi în slavă»” (Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 321). Cf. Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, subcapitolul „Nu există iremediabil”, pp. 319-20.

⁶² Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 319.

⁶³ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 300

⁶⁴ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 324

⁶⁵ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 311.

specificării acestuia). Concluzia autorului este că dacă în istoria extremului occident, ceea ce autorul numește „sensul existenței al lui «esse»” a dizolvat sensul lui predicativ, în spiritul românesc s-a întâmplat opusul. Nu doar că „este”-ul rămâne inteligibil chiar fără calificare, ci tăgăduirea românească, răspunsul negativ din astfel de situații pare să fie exclusiv de tipul „nu este așa”⁶⁶, exprimând, deci, o delimitare, o ordonare: „Românul se opune totdeauna la un fel de a fi, nu la faptul de a fi. [...] Nu e deci negativist, ci limitator!”⁶⁷

„Chiar atunci când tăgăduiește un fapt, o întâmplare, românul nu tăgăduiește decât tot o nesituare a unei existențe la un nivel așteptat [...]. Prin simplul fapt al căutării așteptate existența, într-un plan, care e și el un plan de existență. Ceea ce implică negația, este numai o nepotrivire între un plan și altul: între un «aici» și un «dincolo»”⁶⁸.

Indicând pluralitatea discriminărilor românești ale „petrecerii”⁶⁹ sus-menționate, Vulcănescu arată, în ceea ce poate fi o revelație pentru cititor, că expresia „tot de a una”⁷⁰ (i.e. „totdeauna”, adică „în tot timpul”) trimite la ideea totului luat ca unul, numește „timpul în care totul e dat dintr’odată, pentru care *veșnicia nu e decât unitatea totului, ci nicidecum «nesfârșitul»* lui”⁷¹. Iată limpezirea sensului acelei „veșnicii” intuite de Blaga, sens depreciat și chiar ridicularizat prin mantrica repetare neexplicată *ad nauseam* și ocazionala contestare a sintagmei nașterii ei „la sat”!

Termenul „totdeauna”, „cu aceeași construcție ca și elinescul ἔν χαί πᾶν înseamnă [...] *inexistența neantului, ba chiar imposibilitatea lui, [...] permanența indistructibilă a ființei*”⁷². „[Aceasta ne pune] pe calea unui fel de eleatism funciar al sensului românesc al existenței, care coexistă însă, paradoxal, paralel și concomitent cu un heraclitism tot atât de funciar, în sentimentul neconținutei petreceri a întâmplărilor în lume”⁷³

Cum este de înțeles existența (ființa) și ceea ce există?

Pe când în occident răspunsul cel mai curent a fost cel că existentul este individualizarea „aici și acum” – i.e. că existentul este orice lucru (lat. *res*, de unde fr. *réalité*) care „are loc” (cf. fr. *avoir lieu*), respectiv că este „înfăptuit”, „efectuat” (germ. *wirklich*, cf. germ. *Wirklichkeit*), fiind existent „de fapt” (germ. *da sein*)⁷⁴ – la români sensul său, întemeiat într-un *illo tempore* de necircumscris, este că existentul „se întâmplă”.

⁶⁶ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 309.

⁶⁷ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 309.

⁶⁸ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 310.

⁶⁹ Cf. Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 300, unde mai sunt amintite „continuu curgătorul «mereu»”; „într-una”, „care arată chipul în care continuitatea curgerii topește clipele (atomii de timp)”; „«pururea», care însemnează «totdeauna mereu», adică timpul și veșnicia date împreună, ori [...] indicativul său derivat «de-apururi»”.

⁷⁰ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 300

⁷¹ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 300, evidențiere: PM.

⁷² Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 301, evidențiere: PM.

⁷³ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 300

⁷⁴ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, pp. 305-6.

Esența poziționării ontologice române pare indicată și de probabila etimologie a expresiei „aevea” din latinescul *ab aevo*, adică „de totdeauna”⁷⁵. În opoziție cu occidentalul privilegiu al imediatului și al concretului, pentru român, ceea ce *este* (aevea), *este* din veac, *dintotdeauna*. Aceasta oferă motive, așa cum se va vedea în continuare, atât mioriticei sale duiosii pentru soarta concretului⁷⁶, cât și formării etimologice a „lumii” din „lumină” (valența de „oameni” fiind cu siguranță cel de-al doilea ei filon explicativ).

Dacă existentul este ceea ce „se întâmplă”, rândurile lui Vulcănescu contrazic aparent unele dintre gândurile poetului, corespunzător căroră la Apocalipsă „timpul mort și-ntinde trupul și devine veșnicie, căci nimic nu *se întâmplă* în întinderea pustie”⁷⁷. Aparențele înșală însă, căci dincolo de acest „timp” care, sfârșindu-se, sfârșește desigur și neliniștea căutării, „se întâmplă” neîntâmplător lumea mântuită, „se întâmplă” „cer nou și pământ nou” (Ap 21,1), „se întâmplă” toate cele intuite și de Eminescu în alte creații, ca în „Cezara”, precum observa și Eliade.

În plus, negarea românească a existenței nu ajunge niciodată la nimic. O existență este întotdeauna precedată și succedată de alta, capetele „alfa și omega” fiind, pururea, Supra existența lui Dumnezeu⁷⁸. „Pentru român”, arată Vulcănescu, ceea ce este „se petrece” și „trece”. În plus față de acest dat general-valabil însă, *ceea-ce-este* pare să aibă ființă chiar *înainte de a fi* și să și-o păstreze „și după ce nu mai este în lume, în sensul acesta de «*hic et nunc*»”⁷⁹: „Intrarea lui în lume e ca o cădere din altă lume, o «*trecere*», nu o «*înființare*».”⁸⁰

Acest fapt, care indică afinitatea pentru metafizicul creștin⁸¹, arată că tot ceea ce „se întâmplă” nu este *mai* concret, pentru român, decât tot ceea ce *este*, pur și simplu. Sensul românesc al „întâmplării” este – reevidențînd acel caracter marianic – cel al unei pătimiri (nu al unei lucrări, ci al schimbării de stare rezultate printr-o lucrare). Existența apare nu ca „un subiect de acțiuni”, ci ca „un suport de pătimiri”, „sub puterea altuia”. Cel din urmă este Acel cu totul „Altul”. Acest caracter înlesnește înălțarea ochilor spiritului românesc înspre „Făcătorul a toate”⁸². Așadar, categoria

⁷⁵ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 307.

⁷⁶ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 321.

⁷⁷ A se vedea „Scrisoarea I”, strofa a patra, evidențiere PM.

⁷⁸ Cf. Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 314.

⁷⁹ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 306, evidențiere: PM. Cf. Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, pp. 299-301.

⁸⁰ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 306.

⁸¹ Concepției românești a existenței ideea catabazei ființei din *întregul* de dinaintea căderii „în existența regională” îi este intrinsecă. Ea include organic (într-un paradoxal mod eleat-și-heraklitian, dar fără a implica ciclicitatea gnostică) „alunecarea ființei de la felul ei de a fi absolut, la felul de a fi în lume, ori căderea ei sub vreme. În acest sens, ideea nu se aplică însă decât ființei singuratice [...] ca faptură a unei [F]iințe mai puternice și mai vaste, care i-a stat înainteași care o petrece oarecum, și care ea n-are început, nici sfârșit” (Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 313).

⁸² Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 309

aristotelică a pasivității domină asupra celei a acțiunii⁸³. Mai grav, „a se întâmpla» și «a fi în lume» nu reprezintă nici un fel de plus de ființă, față de a fi pur și simplu, în oricare timp și în orice loc, ba chiar dincolo de timp și de loc⁸⁴, nici măcar față de ce „ar fi putut fi”⁸⁵.

Consecințele sunt mult mai serioase decât ar părea. Pentru acest român care se dovedește a fi esențialist, substanțialist, prezentificarea, „înfățișarea” nu sunt determinații ale existentului, ale orice este (*aevea*), ci, dimpotrivă, „lumea” conține pentru el atemporalitate și aspațialitate. Se produce în mod fundamental „un fel de contopire între existență și posibilitate”⁸⁶, care explică de ce existența românească este umplută funciar de poezie și deschidere simbolico-teologică, de ce pentru român „planul adevărat al existenței este planul virtualităților, [...] planul plinătății dumnezeiești”⁸⁷, propria sa existență desfășurându-se pe acest plan. Românul are înaintea sa mereu „vedenia de slavă a esenței tuturor lucrurilor, care atârnă de îndurarea lui Dumnezeu, nu de fapta omului”⁸⁸ și înțelege astfel că „integrarea omului în vecinicie nu o dă fapta eficientă, ci purtarea simbolică sau rituală”⁸⁹.

Adevărul creștin al lumii făcute pentru om este oglindit în faptul că pentru român cea mai stabilă ființă creată este persoana umană, cea chemată să con-*lucreze* păstorierea lumii, arhetipul Lucrătorului (și „prototip al bărbăției”⁹⁰) fiind Dumnezeu-Tatăl. De aceea, „esența bărbătescului [se află] în firea lucrătoare și a femeiescului în firea pătimitoare”⁹¹. Lipsa genului neutru în limba română dovedește apoi că ideea de existență s-a constituit pe tipul ființei personale, nu al lucrului. Pentru român, existența concretă este un tip de existență dezvoltat „în sensul unui personalism teofanic”⁹².

Refuzarea privilegierii celor de „aici și acum” (oricât de lărgit ar fi sensul acestei determinații spațio-temporale), care poate fi înțeleasă ca „slaba însemnătate a realității pentru român”⁹³, dezvăluie în mod esențial tendințele și trăsăturile spiritului românesc. Pentru acesta *neființa, neantul nu există*⁹⁴; devenirea e o împușinare de posibili-

⁸³ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 308.

⁸⁴ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 307.

⁸⁵ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 308.

⁸⁶ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 312: „Anume: pentru român, tot ce poate fi, adică tot ce poate fi gândit, tot despre ce se poate lega un subiect cu un predicat: este. Este, firește, totdeauna numai întrucâtva, într’un anumit fel, cu un anumit fel de existență, fiindcă nicăeri existența nu este decât regională, relativă. Dar este. Așa cum sunt toate lucrurile.”

⁸⁷ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 314.

⁸⁸ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 325

⁸⁹ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 325

⁹⁰ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 303

⁹¹ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 302.

⁹² Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 303

⁹³ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 307.

⁹⁴ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, pp. 313-14.

tăți⁹⁵, iar *planul adevărat al existenței este cel al „tuturor puțințelor”*⁹⁶ (adunate în ceea ce Vulcănescu ar numi „chipul-” sau „statura de slavă”⁹⁷, iar fizica cuantică „suprapoziție”). Pentru acest român lipsește atât sentimentul de gravitate a existenței, tragismul ei⁹⁸ cât și teama în fața morții⁹⁹: Lucrurile de aici – strunga, câinii din dosul stâniei – continuă să de întâmplare și pentru ciobanul trecut „dincolo”, pe care...

„«spaima de neființă» nu-l determină să ia aici măsurile elementare de prudență, sau de pază. Ceia ce-l preocupă este numai împlinirea unei anumite ordine [...] care să-i asigure mai departe legătura cu cele de aici [...] Plângerea chiar nu este ruperea sfâșietoare a ființei împotriva neantului, ci este clamare pentru integrare în liniștea a toate, așezare, împăcare. Deslușim, prin filtrul acestor lucruri, sensul în care istoricul grec va fi vorbit despre «nemurirea geților».”¹⁰⁰

Vulcănescu încurajează¹⁰¹ studierea posibilității de a deschide, plecând de la cele expuse, o fereastră înspre câteva asumări ontologice românești fundamentale. Ființa este existența ca „faptul” unui agregat, al unui chip, al unei structuri etc. (adică existența particulară – întâmplarea, persoana¹⁰²), dar și existența în sine a tuturor acestora și a orice se deosebește de ceea ce nu e, nu a fost și nu va fi¹⁰³ (adică „existența generală”¹⁰⁴, „ființa în sensul general și plin”¹⁰⁵). Iată o mai detaliată analiză a acestui fapt: *Ființa* (creată) *este*, de fiecare dată, *un anumit fel de a fi*¹⁰⁶, adică *existența în modul multiplicității*¹⁰⁷. Ea este trecătoare, aparține „veacului”, „vremelnicii” eminesciene.

Firea, spre deosebire de ea, *este existența în modul unității*¹⁰⁸. Firea este, pe de o parte, atât „lumea” – cadrul spațial (respectiv analog-spațial) al ființelor – cât și „vremea” care „stă și vremuiește”¹⁰⁹ – i.e. cadrul lor temporal general. Acest sens al firii este permeat și de acea dimensiune normativă, exprimată calendaristic: Toate sunt

⁹⁵ Cf. Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 315 – „o fixare a ființei într’un singur fel de a fi, trecut prin ciurul contradicției”.

⁹⁶ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 314.

⁹⁷ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 315.

⁹⁸ Deasupra istoriei stă facerea lui Dumnezeu, nu invers. Cf. Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, subcap. „Ușurința în fața vieții” (pp. 320-25).

⁹⁹ Cf. Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, subcapitolul „Lipsa de teamă în fața morții” (pp. 325-26).

¹⁰⁰ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 325.

¹⁰¹ Optimismul său tinde să neglijeze parametrii sărăcirii limbii și globalizării.

¹⁰² Cf. Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 308.

¹⁰³ Cf. Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 312.

¹⁰⁴ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 308.

¹⁰⁵ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 312.

¹⁰⁶ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 310.

¹⁰⁷ Cf. Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 293.

¹⁰⁸ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 293

¹⁰⁹ Eliade observă că Vulcănescu descifrează în cunoscutul proverb specificitatea timpului cosmic – a timpului căruia „ceasul” care „umbă și lovește” se supune. (Mircea ELIADE, „Eminescu – sau despre Absolut [recenzie din 1963]”, în: *Eminescu sau despre Absolut*, Dacia, Cluj, 2003, p. 464).

„rânduie” să aibă – sau să fie făcute la – „locul” și „timpul” lor, chiar dacă această rânduială nu este una absolută, nefiind una actual-desăvârșită¹¹⁰. Astfel, această normativitate (generată de faptul subînțeles că totul *se cuvine* menținut „bine-rânduie”) nu doar că nu este realmente „imperativă”, ci e și depășită de o împlinire¹¹¹

„Timpul ca durată este totdeauna interval, sau mișcarea în intervalul dintre două capete ale unei punți. [...] El este lansarea de la o stare pe cale de a deveni moartă, peste neant, spre o plenitudine. [...] Între toate clipele este așezată Crucea și după fiecare Cruce, momentul următor ne vine ca un dar al lui Dumnezeu. Mișcarea aceasta peste gol o facem din nădejdea în Dumnezeu, ascultând din credință apelul lui Dumnezeu pentru a ajunge în țara făgăduită. În fond, aceasta înseamnă a nu mai trăi ție însuși [...]”¹¹²

Firea este însă, pe de cealaltă parte, totalitatea ființelor „care umplu timpul și spațiul cu ființa lor”¹¹³. Aceasta vădește de ce sfințenia facerii mâinilor Lui Dumnezeu transpare în buna ei orânduire:

„Ceia ce domină toată această concepție a lumii românești e, cum vedem, sentimentul unei vaste solidarități universale. Fiecare fapt răsună în întreaga lume, fiecare gest își propagă muzica în tot, așa cum se spune că răsună viorile cremoneze în cutii, ori de câte ori cineva cântă pe una dintre ele. Viața unui om e legată de soarta unei stele. Fapta rea a unui om întunecă soarele și luna. [...] Totul se referă la tine, te îndeamnă, te îmbie, te mângâie, ori te amenință!”¹¹⁴ „Sfințenia» [...] străbate totul. Soarele e sfânt. Oaia e sfântă. Casa e sfântă. Tot ce e la locul lui și la timpul lui, în ordine, cu rost, e sfânt. Sfânta dreptate, sfânta țară, ba chiar și sfânta bătaie!”¹¹⁵

Firea e pulsul comun al cerului și al pământului. Ea poate fi cântată cu speranță – „Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace” – sau cu acel dor, în care Dumnezeu, Absolutul personal de „dincolo”, rămâne subînțeles – „Sara pe deal buciul sună cu jale, Turmele-l urc, stelele scapără-n cale”. „Idealismul ontologic”, respectiv „metafizic”, al lui Eminescu și al satului sinelui nostru, în care Facerea „lucește ca un reflex” al nemuririi¹¹⁶ este redat de către Sfântul care încuraja ținerea minții în iad și păstrarea speranței ca acea iubire față de „lumea întreagă [iubire care] îmbrățișează cu mintea universul întreg”¹¹⁷, și ca acea „comuniune ontologică” găsită „acolo unde lucrează harul dumnezeiesc și atotprezent al Duhului Sfânt”.

¹¹⁰ Cf. Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 294: „[...] dacă e adevărat că pentru român, până la urmă, «dreptatea iese totdeauna deasupra, ca untdelemnul», tot pentru el, până atunci «dreptatea umblă în lume cu capul spart»”.

¹¹¹ Cf. Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 295.

¹¹² Dumitru STĂNILOAE, *Teologia dogmatică ortodoxă*, p. 130.

¹¹³ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 293.

¹¹⁴ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 325.

¹¹⁵ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 299-300. Pentru Eminescu chiar și marea morții poate fi sfântă (Cf. Rosa DEL CONTE, *Eminescu...*, p. 126).

¹¹⁶ Rosa DEL CONTE, *Eminescu...*, p. 194; cf.: pp. 195, 197.

¹¹⁷ Sophrony SAKHAROV, *Viața și învățătura starețului Siluan Athonitul*, trad. Ioan Ică, Deisis, Sibiu, 2004.

În acest peisaj al sufletului român s-a născut libertatea noastră, numită de Mircea Vulcănescu „sentimentul intuitiv de potrivire organică, de armonie a firii cu ființa, de libertate”¹¹⁸. Este evident cine este „românul” de care vorbește autorul, a cărui față i s-a schimbat, dar al cărui voūç mai păstrează din trăsăturile înfățișate. Moartea de aici îi este logodnica – Voia Domnului și integrarea în ritmul universal, iar cuvintele de cununie pe care el i le va adresa, sunt „pe mine Mie redă-mă!”. Occidentalului care afirmă că Ierusalimul ceresc va fi un oraș, satul (cel mândru, care nu cunoștea complexul provinciei¹¹⁹) îi va răspunde că pentru el va fi un loc verde și luminos – mai exact „apoi pietrelor, apoi ierburilor [...] apoi fructelor de toamnă”.

CONCLUZIE

Moartea satului nu înseamnă nimicirea sa, desființarea sa¹²⁰, cu atât mai puțin aneantizarea sa – concept cu greu inteligibil spiritului românesc. Chiar și unei pietre care nu mai este, îi rămâne ființă prin faptul că a fost: Nu cu atât mai trainic există un cântec după ultima sa notă¹²¹ – mai ales când cântecul este spiritul unei națiuni? Legea vieții propusă de Eminescu este „împropătarea continuă a fondului și păstrarea formelor”¹²², corespunzătoare firii de român universal, în care contrariile coincid¹²³, sublimate haric. „Satul nu este” nu va putea înseamna pentru noi altceva decât adevărul că, ajuns *la marginea* existenței sale fizice, satul nu mai este „de față”, ci a trecut *dincolo*, în planul de ființă al meta-fizicului minții noastre, unde rămâne *sinele românesc*, așa cum se arată. Iar noi avem datoria să-l predăm, prin participare, *minții lui Hristos*, Sinelui umanității.

Într-adevăr, dacă vrem să rămânem în ceea ce suntem, suntem morți – sufletește chiar! Însă prin timp trebuie să ne „grăbim spre răspunsul mai satisfăcător la apelul lui Dumnezeu”¹²⁴. Se poate, deci, spune vreodată că ajunge ce l-am predat până acum lui Dumnezeu, acum putându-ne topi într-un nou creștin lipsit de însușiri? Chiar și un astfel de sfârșit cere o hotărâre existențială. Pe de o parte îngustă stă cărăruia și zăriștea *nobleței* care ne împăca – platonice și creștine – cu noi înșine și cu firea¹²⁵, cărăruia și zăriștea dinspre „chipul etern al ființei”¹²⁶. Pe de cealaltă stă amarul în care neființa va dobândi în lume un sens absolut și cei mulți, ca acum în extremul occident, vor „afla în acțiune un refugiu față de sentimentul neantului propriu”¹²⁷, și din care singura scăpare va fi a sfinților, a căror patrie este Ierusalimul ceresc.

¹¹⁸ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 318.

¹¹⁹ Cf. Lucian BLAGA, „Elogiul satului...”, pp. 133-34.

¹²⁰ Cf. Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 311.

¹²¹ Cf. Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 312.

¹²² Mircea ELIADE, „Eminescu...”, p. 467.

¹²³ Mircea ELIADE, „Eminescu...”, p. 468.

¹²⁴ Dumitru STĂNILOAE, *Teologia dogmatică ortodoxă*, p. 132.

¹²⁵ Cf. Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 324.

¹²⁶ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 323.

¹²⁷ Mircea VULCĂNESCU, „Dimensiunea...”, p. 323.